

- ۴- پوران دخت نامه مجموعه اشعار استاد پورداد شرتیب و اهتمام و ترجمه انگلیسی بوسیله دشاحی چاپ بمبئی ۱۹۲۸ میلادی
 - ۵- اخلاق ایران باستان چاپ بمبئی ۱۹۳۰م و تهران ۱۹۳۲م.
 - ۶- فلسفه ایران باستان چاپ بمبئی ۱۹۳۳م
 - ۷- شعرای عصر پهلوی. تذکره مورد بحث
همچنین مؤلف عده‌ای از کتابهای فارسی را که شامل بر نامه دانشگاه بمبئی بوده
با انگلیسی ترجمه کرده است
- در این تذکره که مؤلف بسال ۱۹۳۳ میلادی (= ۱۳۵۱ هـ) تألیف نموده است
اشعار منتخب شعرای عصر پهلوی را با ترجمه انگلیسی آورده است و همچنین شرح حال
آنها را نیز بر زبان فارسی با ترجمه مختصر انگلیسی آورده است

چاپ

جلد اول این کتاب درد کسر ۹۸ شاعر از بمبئی در ۱۹۳۳ (= ۱۳۵۱ هـ) چاپ شد

تذکره شعرای پارسی زبان کشمیر

یا

ایران صغیر

ابتدا

« پنج سال پیش مقالاتی حد دربارہ شعرای کشمیر نوشتم »

شرح حال مؤلف

اسم مؤلف خواجه (دکتر) عبدالحمید و بخلص وی عرفانی اسو اسم پدرش
خواجه محمد رین اس که شعل تجارت داشت مؤلف رورع نوامر سال ۱۹۰۷م (= ۲۷

رمضان ۱۳۲۵ هـ) در دهکده معلان والی واقع در چهارمیلی جنوب شهر سیالکوت بدینا آمد
 اجداد وی اصلاً اهل کشمیر بودند و از آنجا سرزمین پنجاب مهاجرت کرده در حوالی
 شهر سیالکوت رحل اقامت افکندند. دکتر عرفانی تازه دوره دستار را در مدرسه کوتلی
 امیرپایان رسابنده بود که پدرش فوت کرد وی بعد از فوت پدر بشهر چکوال رفت و
 در پسر عمویش سرپرست در ۱۲۹۵ م = ۱۳۳۴ هـ در مدرسه عالی دولتی چکوال دوره متوسطه
 را تمام کرد و دو سال اولدانشکده را در دانشکده صادق احرتن^۱ به تحصیل پرداخت و
 دوره ماقبل لیسانس (اف.ای) را آنجا پایان رسانید و بالآخر در سال ۱۹۲۹ م = ۱۳۴۸ هـ
 اردانشکده پرنس آفلر^۲ حملیسانس گرفت و سپس دوره فوق لیسانس فارسی را
 اردانشکده اسلامیة لاهور (دانشگاه پنجاب) در ۱۹۳۱ = ۱۳۵۰ هـ و دوره فوق لیسانس
 انگلیسی را در ۱۹۴۲ م = ۱۳۶۲ هـ پایان رسانید و در ۱۹۵۶ م = ۱۳۷۶ هـ ناخذ کترای
 فارسی از دانشگاه پنجاب لاهور بایل آمد

در سال ۱۹۳۱ م = ۱۳۵۰ هـ دکتر عرفانی وارد اداره فرهنگ بلوچستان شده و در
 مدرسه عالی کویت مشغول تدریس انگلیسی شد در سال ۱۹۴۵ م = ۱۳۶۵ هـ وی بمأموریت
 فرهنگی انتخاب شده بایران آمد و مدتی در ایران تدریس انگلیسی پرداخت و در اوایل
 سال ۱۹۴۷ م = ۱۳۶۷ هـ به کویت مراجعت نموده مشغول تدریس در دانشکده کویت شد و
 مدتی سمب باررسی فرهنگ شهرستان سینی و سپس معاوسه دانشکده کویت را بعهده داشت
 در آوریل ۱۹۴۹ م = ۱۳۶۹ هـ دکتر عرفانی بعنوان وابسته مطبوعاتی پاکستان
 دوباره بایران آمد و در ۱۹۵۹ م = ۱۳۷۵ هـ بعد از شش سال پاکستان مراجعت نمود و آنجا
 اداره محله «دهلال» فارسی را که از طرف وزارت اطلاعات و مطبوعات منتشر میشود
 بعهده داشت سپس در آوریل ۱۹۵۸ م = ۱۳۷۸ هـ وی بعنوان وابسته فرهنگی پاکستان
 برای دفعه سوم بایران آمد و هور همان سمب را بعهده دارد
 دکتر عرفانی بار دو و فارسی هر دو شعر میسر آید و مجموعه ای از رباعیات فارسی

۱- Sadıq Egerton College

۲- Prince of Wales College

وی بنام «حدیث عشق» از تهران منتشر شده است و همچنین وی مجموعه «ضرب کلیم» اقبال (لاهوری) را از شعر اردو بشعر فارسی ترجمه کرده است

آثار مؤلف

آثار مؤلف بدین قرار است

۱- رومی عصر- شرح حال و آثار اقبال لاهوری - چاپ کتابفروشی معرفت تهران

۱۳۳۲ ش

۲- داستانهای عشقی پاکستان چاپ - این سینا ۱۳۴۰ ش ۱۳۸۱ هـ

۳- تذکره شعرای پارسی گوی کشمیر یا ایران صغیر تذکره مورد بحث - چاپ

تهران این سینا ۱۳۳۵ ش .

۴- حدیث عشق یارباعیات عرفانی - چاپ تهران ۱۳۳۳ ش

۵- اقبال در نظر امرا بیها - چاپ اقبال اکادمی ۱۹۵۷ میلادی

۶- شعرای معاصر فارسی - چاپ وزارت فرهنگ پاکستان عربی لاهور ۱۹۵۲ م

۷- فارسی امروز - بسهربان اردو و انگلیسی و فارسی - چاپ لاهور سال ۱۹۵۶ م

۷- ترجمه فارسی ضرب کلیم اثر اقبال لاهوری بر زبان اردو - چاپ اقبال اکادمی

۱۹۵۷ م

۹- ترتیب و تألیف کتب فارسی برای سال اول و دوم و سوم دبیرستانها مشتمل

بر منتخباتی از کتب مختلف فارسی

۱۰- شرح حال و آثار ملک الشعراء بهار - رساله دکترای فارسی مؤلف - چاپ

این سینا تهران ۱۹۵۷ م

۱۱- شرح فارسی درد و حلد (ریز چاپ)

۱۲- نوای سرمد - چاپ تهران ۱۳۴۱

تبصره بر کتاب

مؤلف این کتاب را در حدود ۱۳۳۴ هـ نوشته است سال تألیف را خودس ذکر

نکرده است اما در مقدمه‌های دکتر رضا زاده شفق و دکتر ناظرزاده کرمانی سال ۱۳۳۴ ذکر شده است .

در مورد سبب تألیف مولف در مقدمه کتاب چنین توضیح داده است .
 «پنج سال پیش مقالاتی چند درباره شعرای کشمیر نوشتم که در روزنامه های مهرایران و بهرام منتشر شد و مورد توجه بعضی دانشمندان ایران قرار گرفت .
 مرحوم ملك الشعرا بالآخر از اینجاست تشویق نمودند و خواستار شدند که رساله (ای) راجع شعرای کشمیر برای استفاده برادران ایرانی و شعر دوستان هند و پاکستان منتشر کنم . بعلاوه گزینشهای گوناگون اداری و در دسترس بودن آثار بعضی از شعرای کشمیر نتوانستم این کار را انجام دهم تا شاید این شرح مختصر بعضی از دانشمندان و نویسندگان ایران را تحریک نموده و ادار تألیف کتابهای مفصل تر و جامع تری در این باره نماید» .

تنها کتابی که مؤلف اسم آن را در دیباچه آورده است و بقول خودش «برای اخذ اطلاعات تاریخی» از آن استفاده نموده است «تاریخ کشمیر» تألیف استاد صوفی است ولی در متن کتاب اسم کتابهای دیگر را ذکر نموده است که در تألیف این کتاب از آنها هم استفاده کرده است^۱ .

- ۱ - تذکره سرخوش (رجوع شود به نام غنی) .
- ۲ - تذکره بصر آبادی (رجوع شود به نام غنی)
- ۳ - ریاض الشعراى داغستانی (رجوع شود به نام حویا) .
- ۴ - صبح گلشن (رجوع شود به نام حویا) .
- ۵ - میحابه عبدالنسی قرینی (رجوع شود به نام ملاذهنی و اوحدی)
- ۶ - حرا به عامره (رجوع شود به نام رافع)
- ۷ - شرح احوال و آثار حویا تألیف دکتر محمد ناقر (رجوع شود

۱ - ما گفته ایم که بعضی مدارحاح این کتاب از (ارمعان پاك) تألیف آقای محمد

اکرام گرفته شده است

به نام حویا)

۸ - تاریخ اعظمی تألیف حواحه محمد اعظم شاه (رجوع شونده نام حویا)

۹ - تاریخ کشمیر تألیف محی الدین مسکین (« «)

۱۰ - گزارش مسوطی راجع باهالی کشمیر مرتبه متین الرمان ۱۹۱۱ م

۱۱ - رساله درقن شالیافی (رجوع شونده نام عسی)

۱۲ - دیوان غنی .

۱۳ - دیوان حویا (نسخه خطی ۱) .

۲۴ - دیوان اسلم سالم .

این تذکره مشتمل است بر دگرسی و دوتس ارشعرای کشمیر که از آن جمله سه

بهر هندو بودند .

مؤلف درد کراسامی هیچ نوع تریب مانند البغائی یا تاریخی یا جغرافیائی را

ملحوظ و مراعات ننموده است .

این تذکره با «غنی کشمیری» شروع شده با «عبدالوهاب پارسی» تمام میشود،

مؤلف در قسمت اول کتاب راجع به کشمیر و کشمیری و اسم و نژاد و زبان و

و مشخصات آن و اشاعه اسلام در کشمیر بوسیله شاه همدان و کشمیر تحت تسلط

سیکها و دوگراها و احوال مختصری از تقسیم هند تا سال چاپ کتاب (۱۳۳۴ش)

توصیح داده است. سپس راجع به «کشمیر در ادبیات فارسی» بحث نموده و اشعاری

در تعریف کشمیر ارفیضی و عرفی و قدسی و کلیم و طالب و احسان اله و حویا نقل

کرده است. آنگاه در باره «کشمیر در نظر اقبال» بحث کرده و اشعار اقبال را که

در وصف کشمیر سروده (در چهارده صفحه این کتاب) آورده است. رویهم رفته تقریباً

یک سوم این کتاب (پنججاه و هفت صفحه) در موضوعات فوق است

۱ - کلیات حویای تشریحی اخیراً از طرف پنجاب آکادمی لاهور با اهتمام دکتر محمد باقر

در سال ۱۳۳۷ هـ شمسی مطابق ۱۳۷۹ هـ قمری چاپ شده است

سپس مختصری در باره شعر فارسی در کشمیر و تقسیم بندی اشعار آورده است.

در این رساله مختصری که تماماً صدو و شش صفحه دارد مؤلف اشعار و شرح حال حال دو شاعر بنام غنی و حویاراً تقریباً در نصف کتاب (در نود و سه صفحه) آورده است که مفصل تر از همه می باشد. شرح حال غنی را در سه صفحه و اشعارش را در چهل و یک صفحه و شرح حال حویاراً در چهار صفحه و اشعار منتخب وی را در چهل و سه صفحه آورده است.

در ردیل نام عبدالوهاب پارسی مؤلف تنها بنقل شرح حالش اکتفا نموده و هیچ شعری از وی نیاورده است.

همچنین در ردیل نام شعرای رپر تنها اشعاری منتخب آنها را نقل کرده و شرح حال هیچیک را نیاورده است. ملا نامی و ملا حمید و پانندیت بیربل کاجرو و وارسته و پانندیت بهوانی داس نیکو.

مؤلف در تألیف این کتاب از مآخذ مهم دیگر که در صورت بهره برداری از آنها ارزش این کتاب بمراتب بیشتر می شد استفاده نکرده و لسی چنانکه خودش در مقدمه توضیح داده است سظورش از تألیف این رساله تحریک و وادار نمودن دانشمندان و نویسندگان ایرانی بوده است تا آنها کتابهای مفصل و جامع تری در این موضوع تألیف نمایند.

سک مؤلف ساده و حالی از تصنع و تکلف است و این کتاب را به فارسی امروز نوشته است.

فهرست اسامی شعرا

- ۱- غنی کشمیری ۲- حویای تهریری
- ۳- شیخ یعقوب صرفی ۴- ملا حسین فانی
- ۵- حاجی اسلم سالم ۶- نانا خانگی

- ۷- میرزا اکمل‌الدین کامل ۸- نحمی
 ۹- خواجه حبیب‌اله حبیبی ۱۰- نابانصیب‌الدین‌غازی
 ۱۱- ملاماقی ۱۲- اویس
 ۱۳- ملا محمدتوفیق ۱۴- مظہری
 ۱۵- فروغی ۱۶- محمد معین مستعی
 ۱۷- ملا نامی ۱۸- ملادہنی
 ۱۹- اوجبی ۲۰- میرزا محتشم خان فدا
 ۲۱- خواجه رافع ۲۲- عبدالوہاب شایق
 ۲۳- ملاشرف دایری بلبل ۲۴- ملابہاءالدین بہا
 ۲۵- ملاحمیدالہ ۲۶- میرزا محرم
 ۲۷- خواجه حسن شعری ۲۸- میررامہدی
 ۲۹- چندر بہان برہمن ۳۰- پاندیت میردل کاجرو وارستہ
 ۳۱- پاندیت بہوانی داس بیکو ۳۲- عبدالوہاب پارسی

چاپ

در تهران بسرماہہ آگنا فروشہ ابن سینا در سال ۱۳۳۵ ش (چاپ اول)

تذکر

نگارندہ ازدوست عزیز آقای دکتر بشیر حسین پاکستانی فارغ التحصیل دورہ
 دکترای دانشکدہ ادبیات فارسی دانشگاه تہران ممنونست کہ در تہیہ شرح حال مؤلف
 پنگارندہ کمک فرمودند .

شعراى فارسى زبان پيشاور

ابتدا

«مدتی بود آرزو داشتم راجع شعراى فارسى زبان پيشاور کتابى تدوين کنم».

شرح حال مؤلف

اسم مؤلف (دکتر) ندير حسن ميرزا برلاس و تخلص او ندير واسم پدرش ميرزا امير حسن خان برلاس است وى در اول بوا ۱۰۹۸م = ۴ شوال ۱۳۲۶ هـ در قصبه سنگهوتى در يك خانواده معزز و دانشمند برلاس چشم جهان گشود وى دوق علمى و ادبى را از خاندان خود يارث برده است وى در سال ۱۹۲۶م = ۱۳۴۳ هـ از مدرسه عالي كوهات (در استان سابق شمال غربى پاكستان) دوره متوسط را به پايان رسانيد و در ۱۹۳۱م = ۱۳۵۰ هـ يا حذمنشى فاضل (فارسى) و در ۱۹۳۷م = ۱۳۵۶ هـ اديب فاضل (اردو) از دانشگاه پنجاب بايل آمد و سپس در ۱۹۴۱م = ۱۳۶۰ هـ در دانشگاه اسلاميه پيشاور دوره دانشسراى عالي را تمام كرد و در ۱۹۴۰م = ۱۳۵۹ هـ از دانشگاه لاهور فوق ليسانس زبان فارسى گرفت و چون امتحانات عالي زبانهاى شرقى را به اردو و فارسى تمام کرده بود طبق مقررات در همان سال از طرف دانشگاه هند كور درجه فوق ليسانس بر زبانهاى شرقى (ام - او - ال) بطور افتخارى پوى اعطا گرديد . سپس وى در ۱۹۵۳م = ۱۳۷۳ هـ درجه فوق ليسانس در زبان و ادبيات اردو از دانشگاه لاهور پير گرفت

مؤلف بكار تعليم و تدريس علاقه فراوانى دارد و بهمين جهت در ۱۹۲۹م = ۱۳۴۸ هـ وارد خدمت فرهنگ صوبه سرحد (استان سابق شمال غربى پاكستان)

گردید در سال ۱۹۳۶م = ۱۳۵۵ هـ وی وارد کادر سفارت بریتانیا در کابل شده مدتی سمت منشی را بعهده داشت و در ۱۹۴۲م = ۱۳۶۱ هـ در آکادمی نظامی (دانشگاه نظامی) دهرادون معلم شد. سپس در ۱۹۴۶م = ۱۳۶۶ هـ مکلکته رفته مدتی بعنوان منشی سیاسی میرزا ابوالحسن اصفهانی (پاررگان معروف چای که اصلا ایرانی است) در شرکت سهامی ام-ای اصفهانی کلکته استخدام شد و قبل از تشکیل پاکستان برای گنرا بند تعطیلات بوطن خود که در پاکستان فعلی قرار داشت رفت اما بعزت زد و حور شدید و طویلی که بعد از تقسیم شبه قاره هندوستان روی دار نتوانست بکلکته که جری هندوستان یا بهارت اعلام شده بود برگردد و ناچار دوباره بتعلیم و تدریس مشغول شده در دانشکده دولتی پشاور دبیر فارسی شد.

در اواخر سال ۱۳۳۴ ش وی بدعوت دانشگاه تهران بایران آمد و در سال ۱۳۳۶ ش از دانشکده ادبیات دکترای ادبیات فارسی گرفت موضوع رساله دکترای او «شعرای فارسی ربان پشاور» کتاب مورد بحث ما بوده که وی براهنمای استاد ارجمند آقای دکتر حسین خطیبی تهیه نموده و بعد از اخذ کتری پاکستان مراجعت نمود و دوباره در دانشکده اسلامیة پشاور بعنوان دبیر فارسی مشغول تدریس شد. اینک در دانشکده مر نور در شعبه فارسی همان سمت دبیری فارسی را بعهده دارد

دکتر برلاس در میان شعرای جدید اردو مقام خاصی دارد و در قسمت شمال غربی پاکستان جزو مؤسین نهضت شعر نو محسوب میشود و همچنین وی در قسمت سرحد (شمال غربی پاکستان) در راه پیشرف ربان اردو و خدمات پسائی انجام داده و دایره ادبیه (اردو) پشاور را تشکیل داد. وی از اعضای فعال انجمن ترقی اردو (پشاور) و دبیر کل انجمن مر نور میباشد و اداره محله ادبی دولتی «تعلیم نو» و ماهنامه ادبی دانشکده اسلامیة پشاور بنام «خیر» را بر بعهده دارد.

مجموعه‌ای از اشعار اردوی او بنام «طرح نوع» در سال ۱۹۴۲م = ۱۳۶۱ هـ نطبع

رسیده است .

همچنین وی چند کتاب درسی هم فارسی تألیف نموده است.

تبصره بر کتاب

حاجانکه درسطور فوق گذشت مؤلف این کتاب را به سال ۱۳۳۶ ش = ۱۳۷۷ هـ
بعنوان رساله دکترای ادبیات فارسی از دانشکده ادبیات تهران ترمیم
داده است.

در مورد سبب تألیف مؤلف در مقدمه کتاب چنین توضیح داده است:
«مدتی بود آرزو داشتم راجع شعرای فارسی پیشاورکنایی تدوین کنم . .
در سه سال پیش آقای دکتر حطیبی با هیئت فرهنگی ایران به پیشاور تشریف آوردند
در پذیرائی هیئت مرورحشنی محللو و جلسه شعری از طرف میان جعفر شاه (وزیر
فرهنگ شهرستان اسرحد در آرممان) گرفته شد که در آن شعرای معاصر فارسی
رمان پیشاور شرکت کردند خوشحالی و خوشنودی خویش را که از ورود میهمانان
عزیز نصیب شده بود در این مراسم پذیرائی رمان شیرین شعر فارسی بیان
کردند این جلسه شعری این قدر اثر خوب در میهمانان عزیز ما بجا گذاشت که
پس اردو سال چون بدعوت دانشگاه تهران از طرف درلب پاکستان برای تحصیلات
رمان و ادبیات فارسی (به) تهران آمدم و با آقای دکتر حطیبی راجع به موضوع رساله
خود مشورت کردم ایشان بیاد آوردن خاطرات آن جلسه پر شور ادبی موضوع شعر
فارسی در سرزمین پیشاور را من پیشنهاد کردند و این پیشنهاد مطابق ذوق و آرزوی
قلبی من بود»

مؤلف در ابتدای کتاب اسم ما حدرا که از آن در تألیف این کتاب استفاده کرده
است یاد کرده است

۱- مسطور مؤلف اینجا «استان» سابق شمال غربی پاکستان است و وی اشتباهاً کلمه «شهرستان»
را بجای استان بکار برده است.

الف- کتب تذکره و تنقید و تاریخ

- ۱- ادبیات سرحد (جلد اول) تألیف میرزا رضا ہمدانی کہ در ۱۹۵۳ م از طرف مکتبہ نو قصہ خوانی پیشاور طبع و منتشر شد.
- ۲- ادبیات سرحد (جلد سوم) تألیف سید فارغ بخاری چاپ در ۱۹۵۵ م در مکتبہ فوق .

۳- روح اقبال تألیف دکتريوسف حسين خان چاپ حيدرآباد دکن.

۴- اتک کی اس پار (اردو) تألیف دوست محمد خان کامل ام - ای چاپ دارالاشاعت پیشاور.

ب- کلیات و دواوین و آثار منظوم دیگر

- ۵- کلیات خوشحال خان - سحہ خطی متعلق بکتابخانہ دانشگاہ پیشاور
- ۶- کلیات خوشحال خان - چاپ عبدالخالق تاجر کتب قصہ خوانی پیشاور
- ۷- کلیات قاسم علیخان آفریدی - سحہ خطی کتابخانہ دانشگاہ پیشاور.
- ۸- دیوان قصاید و غزلیات ادیب پیشاوری با تحشیه و تعلیقات آقای علی عبدالرسولی چاپ تهران ۱۳۱۲ ش
- ۹- کلیات رعنا کاظمی - سحہ خطی بخط خود شاعر متعلق بکتابخانہ شخصی آقای سمل بخاری
- ۱۰- منتخبی از کلیات رعنا - سحہ خطی بخط خود شاعر در تحویل سید فارغ بخاری.
- ۱۱- دیوان «سور بیدل» - کلیات اردو و فارسی میرزا دلاور خان بیدل - چاپ ۱۹۳۲ م
- ۱۲- ۱۲- کلیات سید جگر کاظمی و محمد شاه برق و ملک ناصر علیخان ناصر و سید ضیا جعفری و سمل بخاری و رضا ہمدانی - سحہ خطی -
- ۱۸- «رگ مینا» کلیات شعر اردوی میرزا رضا ہمدانی - چاپ مکتبہ بوقصبہ خوانی پیشاور ۱۹۵۶ م

ج۔ جراید و مجلات

- ۱۹۔ مجلہ دانش تہران سال اول مقالہ دربارہ روابط تاریخی ایران و ہندوستان
 اراستاد سعید بیسی مورخ ۲۵ اردیہشت ۱۳۲۸ ش
- ۲۰۔ مجلہ اردو۔ احمس ترقی اردو مقالہ بعنوان «سرحد میں فارسی کا ارتقا»
 (تکامل شعر فارسی در سرحد) ارسید صا سعمری مورخ اکتوبر ۱۹۵۴ م۔
- ۲۱۔ مجلہ اردو مقالہ بعنوان «اقبال اور خوشحال خان» ار نگارندہ این
 رسالہ (دکتر برلاس) مورخ ژوئیہ ۱۹۵۴ م
- ۲۲۔ نوای افغان چاپ کراچی۔ مقالہ بعنوان «شعرا ی پاکستان» از آقای
 حبیبی مورخ ۳ اوت ۱۹۵۶ م۔

د۔ کتب دیگر

- ۲۳۔ متحیی ار خوشحال خان تألیف سرہنگ راورتی (انگلیسی)^۱
- ۲۴۔ شاعر شرق تألیف عبدالہ ابوریگ ام۔ ای (انگلیسی)^۲
- این کتاب مشتملس برد کر یارده (۱۱) شاعر معروف فارسی زبان پیشاور
 ویا «خوشحال خان حنک متوفی در ۱۱۰۰ھ شروع شدہ ناہ میررارصا ہمدانی (متولد
 در ۱۹۱۵ م ۱۳۳۴ھ تمام میشود و اسم شعرا را ترتیب رمان آورده است،
 مؤلف این کتاب را بر مقدمہ وچہار فصل بحثن کردہ اس بدیقرار
 مقدمہ (ص ۱-۷)۔ مؤلف در مقدمہ دربارہ سب تألیف کتاب و روابط تاریخی
 و ادبی ایران و پاکستان و خاندانہای ایرانی ییسا ورو اولین شاعر فارسی زبان آن
 شہر (خوشحال خان حنک) و تاریخ مختصر بطور شعر فارسی در پیشاور بحث کردہ و
 در پایان مقدمہ اراستادان خود سکر کردہ است

۱- Selections from Khushhal Khan by Col Raverty

۲- Poet of the East by Abdullah Anwer Beg M A

فصل اول (۸ - ۲۱) - سیر تطور زبان و شعر فارسی در پیشاور از قدیمترین

رمان تا امروز در ذیل عنوانهای زیر

۱- مقدمه در تاریخ شهر پیشاور (ص ۸-۹)

۲- وضع محلی شهر پیشاور (ص ۹-۱۷)

۳- اوضاع سیاسی پیشاور در این دوره (۱۷-۱۸)

۴- دوره شعر فارسی معاصر در پیشاور (۱۹-۲۱)

فصل دوم ص (۲۲ - ۳۳) - تاثیر و نفوذ اوضاع اجتماعی ایران در شهر پیشاور

در ذیل عنوانهای زیر

۱- زبان و لهجه های تکلم شهر پیشاور (۲۲ - ۲۳)

۲- خانواده های قدیم ایرانی (ص ۲۳-۲۶)

۳- لهجه های پیشاور که تاثیر اوضاع اجتماعی را نشان میدهد

(ص ۲۴ - ۲۷)

۴- دیگر لغات و اصطلاحات ایرانی در لهجه محلی (ص ۲۷-۳۰)

۵- شعر در لهجه پیشاوری سی حرفیها^۱ (ص ۳۰-۳۳).

فصل سوم (ص ۲۴-۵۶) - مشخصات شعر فارسی در شهر پیشاور در ذیل عنوانهای زیر

۱- مقدمه (ص ۳۴-۳۵)

۲- مشخصات شعر فارسی در شهر پیشاور (ص ۳۵-۵۶) بعنوانهای ذیل:

۱- انواع شعری- قصیده^۲ (ص ۳۶-۴۳)

۱- مؤلف در باره دسی حرفیها (در ص ۳۱) چنین توضیح میدهد (این منظومات در

لهجه پیشاوری بزرگجانی است و مربوط به عروض عربی نیست، و دو «سی حرفی» را ارسامین احمد علی با ترجمه در ص ۳۱ و ۳۲ نقل کرده است

۲- معلوم نیست چرا مؤلف اینجا تنها در باره قصیده بحث کرده است در صورتیکه

شعرای پیشاور انواع دیگر شعر مانند غزل و رباعی و مثنوی و قطعه نیز سروده اند و مؤلف در ذیل

آثار آنان اشعاری را از این انواع شعر نقل کرده است

۲- محاسن لغوی و معنوی- فوافی و ردایف و اوزان شعر و مصمون آفرینی و صنایع شعری و تشبیه و استعاره و دیگر صنایع شعری (ص ۴۳-۵۶).

فصل چهارم (ص ۵۷-۱۵۷) - شعرای معروف فارسی زبان پیشاور . در این قسمت مؤلف ذکر شعرای زیر آورده است

اسم شاعر	صفحات	شرح حال و آثار	سبک شاعر	منتخبی از آثار شاعر	اقسام شعر
۱- حوشحال خان حنک	۶۶-۵۷	۳۲ ص	۲ ص	۵ ص	غزل و رباعی
(۲۲ - ۱۱۰۰ هـ)					
۲- قاسم علیخان آفریدی	۷۰-۶۷	۱۴ ص	۲ ص	۲ ص	غزل
(۱۱۷۷-۱۲۴۹ هـ)					
۳- سید احمد پیشاوری	۸۴-۷۱	۲۳ ص	۴ ص	۵ ص	چکامه و مثنوی و غزل
(۱۲۶۰-۱۳۴۹ هـ)					
۴- سید سکندر شاه	۹۸-۸۵	۲ ص	۱ ص	۱۱ ص	قصیده و مثنوی و قطعه و غزل
رعنا ی کاطمی					
(۱۳۰۵-۱۳۵۰ هـ)					
۵- میرزا دلورخان	۱۰۳-۹۹	۱ ص	۱ ص	۳ ص	غزل
(۱۲۶۱-۱۳۵۸ هـ)					
۶- سید لعل شاه حنکر	۱۱۲-۱۰۴	۱۴ ص	۲ ص	۵ ص	قصیده چکامه و غزل و قطعه تاریخ
کاطمی					
(متولد در ۱۲۹۴ هـ)					
۷- سید محمد شاه برق	۱۲۱-۱۱۳	۱ ص	۱ ص	۷ ص	مثنوی و غزل و قطعه
(متولد در ۱۳۱۵ هـ)					
۸- ملک ناصر علیخان ناصر	۱۲۸-۱۲۲	۱ ص	۱ ص	۵ ص	چکامه و ترانه و غزل
(متولد در ۱۳۱۷ هـ)					

۱- مؤلف اینجاد در باره آثار و سبک شاعر بحث کرده است

۲- ترانه در پاکستان یکی از اقسام شعر جدید است که غالباً شکل غزل یا مثنوی

سروده میشود

۹- سیدعنایت علیشاه صیاء حمیری ۱۱۹-۱۴۲ ۱-۱/۳ ص ۱ ص ۱۱ من قصیده و مثنوی
وغزل و رباعی

(متولد در ۱۳۱۳ هـ)

۱۰- قاری سمل بخاری ۱۴۳-۱۵۰ ۱-۱/۳ ص ۲ من چکامه و غزل
و رباعی

(متولد در ۱۳۱۳ هـ)

۱۱- میرزا صاهمدانی ۱۵۱-۱۵۷ ۱-۱/۳ ص ۵ من
مثنوی و
غزل و رباعی

(متولد در ۱۳۳۴ هـ)

تنها در ردیل نام خوشحال خنک و سید احمد پیشاوری مقدمه‌ای در تعریف شاعر
بترتیب در سه و پنج سطر آورده و در ردیل نام ادیب پیشاوری درباره «تبحر علمی و عادات
و فضایل» وی در یک صفحه بحث کرده است

روی هم رفته شرح حال خوشحال حان خنک و سید احمد پیشاوری را (بترتیب
در ۳۱/۳ و ۲۱/۳ ص) و منتحیات اشعار سید سکندر شاه و سید صیاء حمیری را (هر کدام
در ۱۱ ص) و سید محمد ساه بوی (در ۷ ص) از همه مفصل‌تر آورده است
شرح حال شعرا غالباً جامع است و غالب اطلاعات ریدگانی شعرا را
بندبست میدهد

در موقع نقل اشعار شعر ام‌مؤلف سعی کرده است از هر شاعر منتحیاتی از اقسام مختلف
شعر بیاورد اما معلوم نیست بچه‌علب در ردیل نام قاسم علیخان آفریدی و میرزا دلاور
حان بیدل پیشاوری منتحیات آنها تنها از غزل نقل کرده است با وجود اینکه
کلیات قاسم علیخان آفریدی بقول خود مؤلف «غزلیات و دیگر انواع شعر» و دیوان
بیدل پیشاوری همه نوع شعر از جمله قصیده و غزل و مرثیه و رباعی و قطعه و غیره را
دارد^۲

همچنین معلوم نیست چرا مؤلف از سید احمد پیشاوری قصیده‌ای بیاورده با وجود
اینکه وی قصاید شعرا و محکمی دارد

۱- ر.ک. شعرای فارسی زبان پیشاور ص ۶۷.

۲- ایضا ص ۱۰۰

مؤلف از شش بحر شاعر آحر که همه آنها بقول او در قید حیات هستند متحیات معصل تری از اقسام متنوع شعر آورده است و از این رو معلوم میشود که وی سعی کرده است آنها را بوسیله کتاب خود بیشتر شناساند.

دکتر برلاس در فصل سوم بحث معصلی درباره مختصات شعر فارسی در پیشاور آورده است که بسیار مفید و ارزنده است اما (چنانکه در حاشیه ۲ ص ۶۹۰ تذکر داده شده) معلوم نیست بجهت در دیل انواع شعری تنها قصیده را ذکر کرده است در صورتیکه شعرای پیشاور اقسام دیگر شعر را نیز دارند و مؤلف در این کتاب از آنها اقسام متنوع شعر را نقل کرده است

در صفحه ۴۵ و ۵ این رساله عبارت دیل آمده است

«بعد از دوره ادیب پیشاوری شعر فارسی در پیشاور بیش از پیش رونق گرفت چنانکه بلافاصله بنام عده‌ای از شعرای نامدار دیگری مانند سائین احمد علی، سید مسحودی شاه حادم - غلام حیدر مسگر - میرزا دلاور خان بیدل - برق گجوی (پیشاوری) - قاصی محمد عمر خان قصار و چچی - میان محمد حالص مکی - سید جگر کاطمی - میر عباس میر - محمد شاه برق - پروفیسور عبدالرحیم سید شیرازی و جعفر علیخان برمینخوریم. این شاعران به دوره دوم شعر فارسی در پیشاور متعلق اند و از میان آنها قاصی قصار و چچی - سید جگر کاطمی و محمد شاه برق هنوز در قید حیات و سرودن شعر فارسی مشغول اند»

اما معلوم نیست بجهت علت مؤلف از میان شعرای فوق تنها بد ذکر دلاور خان بیدل و سید جگر کاطمی و سید محمد شاه برق پرداخته و ذکر بقیه شعرای را در این کتاب بیاورده است در صورتیکه بقول خودش یکی از آنها بنام قاصی روحی همور «در قید حیات و بسرودن شعر فارسی مشغول» است

همچنین در صفحه ۵۵ این کتاب مؤلف می‌نویسد

«علاوه بر سه شاعر نامبرده دوره دوم که در قید حیات اند^۱ مرحوم سید رعنای کاطمی - محمود الحسن کوکب - ملک ناصر علیخان ناصر - سید صیاء جعفری - قاری بسمل بخاری و میرزا رضا همدانی از شعرای مهم دوره معاصر شمار میروند که هر یک اریشان بسبب و طرز خاصی بسرودن شعر پرداخته و اصول قدیم شعر فارسی را در پیش آوردنسال کرده است

ارمیان شعرائی که مؤلف در اینجا یاد کرده است معلوم نیست بچه سبب ذکر محمد الحسن کوکب را که بقول خودش حرو و «شعراى مهم دوره معاصر» بشمار می رود در این کتاب بیاورده است

سپس در همان صفحه (۶) مؤلف مینویسد:

«متأسفانه هیچیک از کلیات شعر فارسی حزدیوان سردارخان باباخان راهد قرلباش و کلیات شعر ارد و میرزا دلاورخان بیدل که یک قسمتش دارای شعر فارسی است نچاپ بر سیده است و هیچ کتابی در باره این موضوع نوشته نشده است».

اما ارمیان دو شاعر نامبرده مؤلف تنهاد کر میرزا دلاورخان بیدل را در این کتاب آورده است و معلوم نیست چرا ذکر «سردارخان باباخان راهد قرلباش» را که بقول مؤلف دیوان شعر فارسی نچاپ بر سیده در این کتاب بیاورده است

در موارد فوق در صورتیکه مؤلف نتوانسته است اطلاعات لازم و آثار شعرای نامبرده را بدست آورد اصراف این بود که باین امر صریحاً اعتراف میکرد اما وی هیچ نوع توضیحی را در باره علت عدم ذکر این شعرا در این کتاب نداده است

در هر حال این اولین تذکره فارسی است که طی آن مؤلف راجع بسبب هر شاعر بحث جدا گانه و سسته^۲ مفصلی آورده است و قبل از آن تنهادر کتاب «سحنوران ایران در عصر حاضر» اشاره هائی بسبب شعر آمده است اما مؤلف آن بجز تفصیل باین موضوع پرداخته است

۱- مقصود مؤلف از سه شاعر نامبرده «قاسمی قماروحی و سیدحگر کاطمی و محمدشاه

برقی» است که اسامی آنان در آخر عبارتی که در سطور فوق از ص ۵-۶ نقل شده آمده است

سبک مؤلف ساده و عاری از تکلف و تصنع است و این کتاب را تقریباً به فارسی امروز نوشته است البته گاهی عباراتی برمیخوریم که خلاف معمول فارسی امروز است مانند .

۱ - استعمال صیغه جمع بعد از کلمه «چند» که در شرق قدیم فارسی معمول بوده و در هند و پاکستان هنوز هم معمول است مولف می نویسد: «و این غزل از رعنائی کاظمی که دارای چند صنایع دیگر برهس» (رجوع شود به ص ۵۱ سطر ماقبل آخر) یا «چند قطعاتی برگزیده از هر نوع تعری اینها درج میشود» (ص ۸۲ سطر ۱۶) .

۲ - در چندین مورد « یای نکره » را بعد از الف بدون « همزه » یا « ی » آورده است مانند .

« نمونه های که هست از مواردی است که بدون هیچ تکلف آورده شده » (ص ۵۵ سطر ۱۱)

یا « و برای جلسه آینده ابیاتی چند از ربان فارسی وارد و طرح میشد تا بروش آن شعرهای ساخته شود » (ص ۵۰ سطر ۱۰)

۳ - برعکس گاهی بحای تنها « ی » همزه و « ی » را آورده است مانند :
« در لحاظ ربان و اصطلاحات فارسی به شعرائی ایرانی آن دوره مشابهاست » (رجوع شود به ص ۴ سطر ۵)

۴ - املاء حورد سالی بحای حرد سالی (ص ۱۵۱ سطر ۱۱) -

۵ - اشتباهات دیگر مانند

« این چند شعر از ترکیب بند رعنائی کاظمی است که هر بیت این صنعت را دارد و هیچ تکلف در آن در کار برفته است » (بحای نکار برفته است) (رجوع شود به ص ۵۴ سطر ۶)

« برعکس در شعرهای فارسی اش یک نوع روانی - شیرینی و حدیه وجود دارد که توجه خواننده را جلب میکند (بحای حذبه ای) (رجوع شود به ص ۶۲ سطر ۳) »
« نمونه های خوبی و بی نظیری از آثار شعری او شمار می رود (بحای نمونه

های خوب و)

همچنین هر جائیکه بیشتر اردو کلمه بهم عطف شده اسب بحای «و» علامت را استعمال کرده و در چنین موارد تنها در آخر کلمه «و» آورده است مانند: سائین احمد علی - سید مسجدی شاه خادم - علام حیدر مسگر ... و جعفر علی جعفری (ص ۴ و ۵) .

یاد قاضی روحی - سید جگر کاطمی و محمد شاه برق ، (ص ۵ سطر ۴) در هر حال با وجود این حقیقت که کتاب مورد بحث تدکره حامعی از تمام شعرای فارسی زبان پشاور نیست و حتی دگر شعرائی را که اسم آنان در مقدمه یاد شده نیز در این کتاب نیامده اسب معدک اگر شرح حال و نمونه اشعار شعرای فارسی پشاور را که در این کتاب نقل شده اسب در نظر بگیریم و مورد سنجش قرار دهیم چه از حیث جامعیت شرح حال و چه از لحاظ مفصل بودن اشعارش امیدواران این تدکره را جزء بهترین تدکره های فارسی حساب کرد

تدکره - مؤلف در حاشیه ص ۱۰۵ مینویسد «در زمان انگلیسی شهر پشاور را «سرحد» میگفتند» و این اصلا در سب نیست چون کلمه «سرحد» همیشه در هندوستان بمعنی استان شمال غربی پاکستان کار رفته اسب و به به معنی پشاور و هنور هم بر بان اردو همین معنی دارد

نسخه - نسخه خطی متعلق به کتابخانه آقای دکتر پرویر ناتل حائلی متأسفانه این کتاب هنوز بچاپ نرسیده است و حق این بود که مؤلف آن هر چه رود تر اقدامی برای طبع آن میکرد تا این کتاب بسیار معید با اصلاحات و اضافات لازم در اختیار خوانندگان فارسی زبان قرار بگیرد. امیدواریم مؤلف آن پرودی در این راه توفیق پیدا کند

شرح حال مؤلف

نگارنده شرح حال مؤلف را از «حدید سعراى اردو» چاپ فیروز سر لاهور در حدود ۱۹۵۳ م مرتبه دگر عبدالوحید (پاردو) ص ۱۰۴۷-۱۰۴۸ و پرونده شخصی

دکتر مرلاس در دانشکده ادبیات گرفته و با وجود اینکه بوسیله نامه مکرر از ایشان استدعا کرده که اطلاعات مفصل را صح بریدگانی و آثار خود برای نگارنده بفرستند ولی ایشان ظاهراً بعلمت عدم فرصت در این مورد هیچ اقدامی نکردند

فهرست اسامی شعرا

در سطور فوق ذکر شد .

پایان

ملحقات

تذکر

پس از پایان چاپ متن کتاب حاضر کتابی بنام «تذکره سخنوران یرد» تألیف اردشیر خاضع بدست نگارنده رسید که اینک شرحی درباره آن در سطور دیل اضافه میگردد.

تذکره سخنوران یرد

ابتدا

یس آر ستایش یردان پاک و فرستادگان برگزیده اش چنین گوید نگارنده این کتاب «

شرح حال مؤلف

اسم مؤلف اردشیر پور حدارجم پور مرزبان متخلص به «خاضع» است. وی بسال ۱۲۸۰ ش در قریه اله آباد رستاق واقع در ۱۸ کیلو متری شهرستان یرد متولد شد. پس از پایان تحصیلات ابتدائی در دستاوردستان گودرزی در وطن خود بکار کشاورزی پرداخت از کودکی شعر علاقمند بود و بتوصیه استاد بمان تحلی خاضع را برای خود انتخاب کرد.

خاضع در سال ۱۳۰۶ برای اولین بار به بدوستان مسافرت کرد و در بندر مثنی مشغول کار گشت و صمناً سال ۱۳۰۸ مجموعه ای از اشعار خود را بنام «دیوان خاضع»

(جلد اول) در همان شهر بچاپ رسانید و بعلمت علاقه فراوانی که بمطالعه کتب و دواوین شعرا و تواریخ داشت بسال ۱۳۱۰ کتاب‌بروشی حاصع را در شهر بمبئی تأسیس نمود و بابتشار و پخش کتب و شریات فارسی پرداخت نمود

سپس سال ۱۳۱۲ نمایندگی بسیاری از محلات فارسی چاپ ایران را بدست آورد و به چاپ و تصحیح کتابهای دینی و ادبی فارسی همب گماشت

بسال ۱۳۱۴ دبستان دوشیرگان در اله آباد تأسیس کرد اما چون دبستان مر بور در آمد کافی برای تأمین مخارج امور گاران و غیره آن نداشت حاصع با آقای شاهپور فریدون اله آبادی مقیم کلکته رجوع کرد و وی تمام مخارج آن دبستان را بعهده خود گرفت . دبستان مر بور سال ۱۳۱۶ کاملاً مجهر و آماده شد

آثار

آثار مؤلف که تماماً بچاپ رسیده بقرار زیر است

- ۱- دیوان حاصع در دو جلد
- ۲- یرد گردنامه منظوم
- ۳- رباعیات حاصع
- ۴- تاریخچه اله آباد
- ۵- اشک مادر و نامه گذشتگان
- ۶- تذکره سخنوران یرد (تذکره مورد بحث)

تبصره بر کتاب

طبق توضیحی که مؤلف در پایان کتاب داده است وی در ۲۰ شهریور ۱۳۴۰ ش تألیف این کتاب را آغاز نمود و روز ۲۶ اسفند ۱۳۴۱ ش تدوین و چاپ آن را پایان رسانید .

در مورد سبب تألیف مؤلف در مقدمه کتاب چنین توضیح داده است

در سال ۱۳۴۰ حورشیدی هنگام اقامت در حیدرآباد دکن با آقای سید علیرضا وزیر اتقاق ملاقات افتاد. دوشهری ار هر مقوله و باب سخن را بدیم در صحن صحبت از سخنوران یزد گفتگو بمیان آمد ایشان فرمودند اگر فرصتی ایجاب

میکرد تذکره سخنوران یرد را جمع و بصورت کتابی جامع بچاپ میرسانیدند . در ببحبوحه صحت چندان توجهی باین موضوع داده نشد. پس از جدائی با او کم کم فکر متوحه سخنوران یزد گردید . تذکره های بسیار در دسترسم بود ... آنها را ورق زده شرح و احوال و آثار بسیاری از شاعران یرد در آنها دیده شد و فکر گردآوری تذکره سخنوران یرد قوت گرفت . چند روز بعد آقای وریری را ملاقات کردم و اظهار داشتم در کوششم فکر شما را جامه عمل پوشانم « مؤلف اسم کتابهای زیر را که در تألیف این کتاب مورد استفاده وی قرار گرفته است در مقدمه کتاب ذکر نموده است :

- ۱- تذکره نگارستان سخن
 - ۲- صحیح گلشن
 - ۳- شمع احمن
 - ۴- روز روشن
 - ۵- آتشکده آدر
 - ۶- میخانه تألیف عبدالعی فخرالرمایی همدانی^۱
 - ۷- مجمع الفصحا تألیف رضاقلیخان هدایت
 - ۸- ربان سخنور تألیف علی اکبر مشیر سلیمی
 - ۹- سرو آزاد
 - ۱۰- نتایج الافکار
 - ۱۱- تذکره شعرای دکن (اردو)
 - ۱۲- تذکره دولتشاه سمرقندی
 - ۱۳- صحیح وطن
 - ۱۴- تذکره شعرای معاصر ایران تألیف عبدالحمید حلخالی
 - ۱۵- هفت افلیم
 - ۱۶- از سعدی تا جامی (ترجمه استاد علی اصغر حکمت)
- ۱- اسم صحیح مؤلف میخانه «عبدالسی فخرالرمایی قرویسی» است .

- ۱۷- گلزار ادب تألیف حسین مکی
- ۱۸- گلچین جہاسابی تألیف سر تیب محمد حسین جہاسابی
- ۱۹- اسرار خلقت تألیف سر هنگ احمد احگر
- ۲۰- تاریخ یرد^۲ تألیف عبدالحسین آیتی
- ۲۱- جامعه (جامع) مفیدی^۱ تألیف محمد مستوفی نافی
- ۲۲- فرزبانگان رر تثنی تألیف رشید شهمردان
- ۲۳- سخنوران عصر پہلوی^۳ تألیف دکتر محمد اسحق
- ۲۴- اشعار حاویدان پارسی تألیف امیر مسعود سپهر
- ۲۵- لطایف الطوائف مولانا فخرالدین علی صعی
- ۲۶- لباب الالباب
- ۲۷- سخنوران نامی معاصر تألیف سید محمد باقر بر فعی
- ۲۸-۳۲- دیوان وحشی نافی و یعمای حندقی و حیحوں یردی و قوام الشعرا
و ثمرات اول فرات
- ۳۳- رندگی شاه عباس اول
- ۳۴- منتحی ار گفتار چهارده نر ار شعرای یرد تألیف حاج سید ابوالفضل
- سعیدی
- همچنین مؤلف اسم کتابهای ریرا که در تألیف این کتاب مورد استعاده وی قرار گرفته اس در ذیل شرح حال شعرا آورده اس
- ۱- تذکره شستان ستان رجوع شود بنام اختری یردی
- ۲- تذکره شتر عشق رجوع شود به نام امنی .
- ۱- مؤلف شرح حال اکثر شعرا را از این دو کتاب نقل کرده اس .
- ۲- نام صحیح این کتاب «سخنوران ایران در عصر حاضر» اس .

۳. شارستان چهار چمن تألیف فرزانه بهرام ابن فرهاد رجوع شود به نام

یردی .

۴ - جنگ هائی محمود در بنگاه حاور شناسی حورشید حی کاما بمبئی

رجوع شود به نام آدری یردی و حدا بخش اردشیر یردی.

۵ - تحفه سامی - رجوع شود به نام باقی یردی

۶ - دفتر اشعار منتخب ارحاج سید ابوالفضل سعیدی ریحاں رجوع شود به

به نام طرار یردی

۷ - تذکره هندی رجوع شود به نام فصاب یردی .

۸ - مشحرات تألیف آقا سید شهاب الدین بجمی رجوع شود به نام مشتاق

یردی

۹ - آفتاب عالمتاب رجوع شود به نام معر یردی .

۱۰ - تذکره میکده رجوع شود به نام وامق یردی

۱۱ - تاریخ آل مظفر رجوع شود به نام امیر یردی

۱۲ - محله ترقی رجوع شود به نام حافظی یردی

این کتاب مشتمل است بر دگر ۱۸۵۱ شاعر متقدم و متأخر و معاصر یرد

و نائین و حندق در دو جلد بهرادر یرد

جلد اول مشتملست بر دگر ۲۷۱ شاعر که اولشان آگهی بحسب یردی

و آخرشان یعمای حندقی است

جلد دوم مشتمل است بر دگر ۱۳۱ شاعر که اولشان اوشار یردی و آخرشان

یاسائی است

همچنین دگر ۷۰ نفر شاعر را در دیل « ملحقات » آورده است که اولشان

اوهب یردی و آخرشان ایمانی مہانادی

۱ - همچنین در پایان کتاب شرح حال بسیار مختصر و عکس از همت بهر آورده اما

هیچ شعری از آنان نقل نکرده است .

ذکر شعرای فوق را در جلد اول و دوم ترتیب الفبائی آورده است اما در دلیل ملحقات ترتیب الفبائی را مراعات ننموده و اسامی شعرا بدون هیچ ترتیب خاصی ذکر کرده است .

مؤلف شرح حال شعرای زیر را مفصل تر از سایرین آورده است :

شارق یردی و مجد الملک یردی و محمد مهید مستوفی بافقی و آذر خرمشاهی و دهقانی تفتی و طرف راه یردی و علومی یردی (هر کدام در ۲ صفحه) و قاری یردی و مجد همگرو افشار یردی و آیتی یردی و اسلامی بدوشن و عسکری کامران یردی و قلم یردی و قوام الشعرای یردی (هر کدام در $\frac{۲}{۴}$ صفحه) و فرات یزدی (در ۴ صفحه) و عیاش یردی (در $\frac{۱}{۴}$ صفحه) و حیجوں یردی و طراز یردی و وحشی بافقی (هر کدام در ۵ صفحه) و استاد کیومرث خرمشاهی (در $\frac{۱}{۴}$ صفحه) و فرحی یردی (در ۸ صفحه) .

مؤلف اسعار شعرای زیر را مفصل تر از دیگران نقل کرده است

مجد همگرو (در ۳ صفحه) و بهمن یردی و افسانه یعمای و حیران کسویه و نشاط یردی و فتحی رباط شب نادامی (هر کدام در $\frac{۳}{۴}$ صفحه) و مصاحب نائینی و محرم دوم یردی و یعمای حندقی و بلاعی نائینی و پرمان اهرستانی و حلوه نائینی و قوام الشعرای یردی و گلشن اردکانی و مود یردی (هر کدام در ۴ صفحه) و عسکری کامران یردی و ادیب یردی و کاروان یردی (هر کدام در $\frac{۱}{۴}$ صفحه) و حجاب یزدی و حبابی بررسی آبادی و طریف راه نائینی یردی و فرحی یردی (هر کدام در ۵ صفحه) و وریری یردی و شکوهی ساد لی هر کدام (در $\frac{۱}{۴}$ صفحه) و حاصع اله آبادی (مؤلف) و ناصر یردی (هر کدام در ۶ صفحه) و طرف نائینی و دهقانی تفتی (هر کدام در $\frac{۱}{۴}$ صفحه) و سالک یردی و اسلامی بدوشن (هر کدام در ۷ صفحه) و افشار یردی و اعلامی نائینی (هر کدام در ۸ صفحه) و استاد کیومرث خرمشاهی و آیتی تفتی و بهجت بررسی آبادی (هر کدام

در ۸¼ صفحه) و عبرت نائبی (در ۹ صفحه) و فرات یردی (در ۱۰ صفحه) و آذر خرمشاهی و پاک نژاد یردی د قلم یردی (هر کدام در ۱۱ صفحه) و حیران یردی (مدرس) و حبیب یعمائی (هر کدام در ۱۶ صفحه).

شرح حال اکثر شعرا را در یکی دو جمله آورده و از آنان یکی دو بیت یارباعی نقل کرده است

در دیل نام شعرای زیر اسم آثارشان را میر ذکر کرده است.

طاهری یردی و فرات یردی و مشتاق یردی و ایرج افشار و حبیب یعمائی و علوی یزدی.

در دیل نام شعرای زیر بعضی قسمتها را از آثار مشورشان نیز نقل کرده است.

آدری یزدی و نشاط یردی.

در دیل نام مشتاق یردی سب مفصل وی را نقل کرده است.

در دیل نام فقیهی یردی شعری بعربی از وی آورده است.

در پایان هم سب شعرای یرد و نائین و چندق که در کتاب

بیامده است سب ترتیب الما آورده است

سبک اشای مؤلف در اکثر موارد ساده است اما در دیل نام بعضی شعرا

از آنان به شرح مصوع تعریف کرده مخصوصاً در دیل نام قوام الشعرا یردی از وی

شرح مسجع تعریف کرده است

رویه گرفته این کتاب ذکر اکثر شعرای متقدم و متأخر یرد و نائین و چندق

را شامل است و از این لحاظ رحمتی که مؤلف آن در ترتیب این کتاب متحمل شده

است قابل تحسین و آفرین است اما در متن کتاب اشتباهات زیادی چشم میخورد

که اکثر آن غلطهای چاپی است^۱ همچنین در بعضی موارد در املاء یا استعمال

بعضی اصطلاحات و کلمات اشتباه رخ داده است که بعضی از آن در سطور دیل اشاره

۱- اینجا از ذکر غلطهای چاپی صرف نظر میشود.

میشود تا در موقع تجدید چاپ اصلاح شود .

تذکره شعرای و مقدمین و معاصرین بحای تذکره شعرای متقدم و متقدم
و متأخر^۱ (زیر عنوان کتاب)

اگر فرصت ایجاب میکرد بجای اگر فرصت احاره میداد (صفحه يك)
در بعضو حه صحب . . . بجای در ضمن صحبت (صفحه يك)

خورده نگیرد بحای خرده بگیرند (صفحه چهار) .

در جامع معیندی چنین مینویسد . . . بحای در جامع معیندی چنین آمده است

یا مؤلف جامع معیندی چنین مینویسد (ص ۱۲۴) - همچنین رجوع شود به صفحه

۱۳۴ : « در جامع مینویسد » و ص ۳۵۰ « در تذکره روز روشن مینویسد . . . »

در تذکره روز روشن مستور است بحای در تذکره روز روشن مستور است (ص ۱۲۹)

این چند ابیات اروست بحای این چند بیت از اوست (ص ۱۶۱) همچنین

رجوع شود به ص ۴۶۵ « اینک چند ابیات . . . »

این بیت اروست بحای این چند بیت اروست (ص ۲۷۳)

چاپ حیدر آباد دکن کتاب روشنی خاص در اسفند ۱۳۴۱ ش با اهتمام آقای

اردشیر خاص .

غیر از غلطهای چاپی که در سراسر این کتاب بر اوانی دیده میشود در شاهه -

گذاری نیز اشتباهات زیادی بچشم میخورد مخصوصاً در نگار بردن پاراسر^۲ () «
و گیومه (« ») که در بعضی موارد راید است .

برای فهرست اسامی شعرا رجوع شود به آغاز و پایان این کتاب چاپ

حیدر آباد دکن سال ۱۳۴۱ ش .

برای شرح حال مؤلف رجوع شود به « تذکره سخنوران یرد » که مؤلف

در دیل نام « حاضعاله آبادی » شرح حال معصل خود را نوشته است

۱- در فارسی امروز صفت را بصورت جمع سآورد

۲- در فارسی امروز معدود را بصورت جمع مپآورد .

«تذکر»

نگارنده در تهیه و تکمیل ضمیمه‌های زیرحیلی سعی و کوشش کرده و به اکثر فهرستهای کتابخانه‌ها و کتب مربوطه دیگر مراجعه و از آن استفاده نموده است. معدلت ادعا ندارد که این فرستها از هر حیث کامل و جامع است.

ضمیمه اول

تذکره‌های فارسی که در هندوستان و پاکستان تألیف شده است اما شرح آن در این رساله بیامده است

(الف) - تذکره‌هایی که نگارنده این رساله بآن دسترسی بداشت و شرح آن را ارجای دیگرهم نتوانسته بدست آورد اما نام این کتابها جزو مآخذ تذکره‌های دیگر یا در فهرست استوری وغیره ذکر شده است

۱- معدن الجواهر تألیف مولوی محمد صالح واصف سال ۱۲۶۲ هـ (رجوع شود به گلزار اعظم)

۲- تذکره الشعرا تألیف بهاءالدین حسن خان عروج (ایوانو ۴۰۲ و تکمله اول ۷۹۳)

۳- تذکره شعرای هند تألیف مولوی محمد کریم - چاپ هند (استوری ص ۹۲۲)

۴ - مذاق سخن تألیف شاه حید حسن بن شاه محمد حسن اله آبادی چاپ هند
۳۰۰هـ (ایضا)

۵ - تذکره وتبصره تألیف مهدی حسین ناصری تذکره شعرای محبوب
فارسی چاپ اله آباد ۱۹۱۵ = ۱۳۳۴هـ

۶ - ترجمه مجانس النفایس علیشیر بوائی ارعد الباقی شریف رضوی بامر
علام غوث خان اعظم نواب کرناٹک (فهرست مدراس ۴۴۵)

۷ - تذکرة النساء تذکره شاعره های هندوستان - اسم مؤلف ندارد (نذیر
احمد ۷۲ کتابخانه حاجی حبیب اله دریلور مورخ ۱۱۸۲ = ۱۷۶۸م)

(ب) تذکره هائی که امروز سحهای ارآن بها نمایده است

۱ - عارف الآثار تألیف محمد عارف بقائی بعدار ۹۸۰هـ در آگره هند (رجوع
شود به مآثر رحیمی ، ح ۳ در ذیل نام عارف بقائی)

۲ - حیات الشعرا تألیف محمد علیخان متین کشمیری از مآخذ گل رعنا
و خرابه عامره و نگارستان سخن و اختر تا بان

۳ - تذکره منیر لاهوری از مآخذ صف ابراهیم و غیره

۴ - تذکرة الشعرا وادسته سیالکوٹی - از مآخذ تذکره بیظیر و غیره
(رجوع شود به نام اراد)

۵ - تذکره الشعراء عوفی کجراتی - (رجوع شود به سعینه خوشگو سح
آب آورد در ذیل نام عوفی معاصر اکبر شاه)

۶ - تذکرة الشعرا عدیده مغول متخلص به دیده و ملقب به اعرجان (رجوع
شود به خوشگو دفتر ثالث - چاپ یتسه ص ۲۵۵ در ذیل نام « دیده »)

۷ - تذکره باغ ارم - از مآخذ اختر تا بان

۸ - تذکره (جوهر) پی زری از مآخذ اختر تا بان

۹ - آفتاب عالمتاب تألیف قاصی محمد صادق - از مآخذ احمر تا بان و رور

روشن و صبح ۱۳۰۰ .

۱۰- **شام غریبان** تألیف لچمی برای شفیق اورنگ آبادی از مآخذ اختر
تاما و نگارستان سخن و نتایج الافکار

۱۱- **مجمع البلغا** - مایلی (ارشعراى سده)

۱۲- **تذكرة الشعراء** - شیخ صیف (سیف) الدین محمد طبیعت (رجوع شود

به سعینه هندی چاپ پتنبه ۱۲۷ در ذیل نام طبیعت)

۱۳- **سفینه الشوق** تألیف رای منکه رای شوق در حدود ۱۱۷۰ هـ (رجوع شود

به سعینه هندی چاپ پتنبه ص ۱۱۵ در ذیل نام منکه رای شوق)

۱۴- **حدیقه هندی** - تألیف بهگوان داس هندی در ۱۲۰۰ هـ (رجوع شود به

سعینه هندی چاپ پتنبه ص ۱)

۱۵- **تذكرة الشعراء** تألیف میر تقی الدین اوحدی بقی ملتانی (رجوع شود

به سعینه خوشگو سحه آن آورد مر کری ش ۲۶۵۵ در ذیل نام بقی ملتانی) .

۱۹- **تحفة الشعراء** ^۱ تألیف سلطان ابوالفتح صعوی متخلص به طلوعی ^۲

تذکره اسم کتابهای ریر در بعضی تذکره هاد کرده است اما چون ظاهر آنسحه ای

از این کتابها بجا مانده با برای همیشه بطور حتمی درباره موضوع آن چیزی

گفت بعضی از این کتابها مجموعه اشعار شعراء بوده است

۱- **سخن الشعراء** تألیف مولوی عبدالغفور حان بهادر ساح (رجوع شود به

سمع احمن)

۲- **قند پارسی** تألیف مولوی عبدالغفور حان بهادر ساح از مآخذ اختر

تاما و نگارستان سخن

۳- **بشتر نعم** از مآخذ اختر تاما و نگارستان سخن

۱- اسم این تذکره در ذیل سبب تألیف تذکره کاتب آمده است رجوع شود به بحث

درباره آن تذکره در کتاب حاضر

۶- رجوع شود به بحث در باره تذکره کاتب - شرح حال مؤلف - در کتاب حاضر

- ۴- خر بظه جواهر از مآخذ اختر تابان و شتر عشق
 ۵- جواهر زواهر تألیف لچهمی براین شفیق اورنگ آبادی از مآخذ
 احتر تابان
 ۶- فانوس خیال تألیف عبدالغنی عنی از مآخذ تذکرة الشعراء غنی

ضمیمہ دوم

تذکرہ شعرای فارسی کہ در خارج ارضہ قارہ ہند و پاکستان تألیف شدہ است۔
۱۔ تذکرہ الشعرا تألیف کس الدین محمد خواہی متوفی ۸۳۴ (کشف الظنون

(ح ۱)

۲۔ تذکرۃ الشعراء و لشاہ من علاء الدولہ بختی شاہ غریب نوری سمرقندی بسال ۸۹۲ھ
نسخ خطی (۱) اشپرنگر ش ۳

(۲) قاہرہ ص ۵۰۲ (۱۸۹۲ھ۔ محتملاً بخط مؤلف) ص ۵۰۱ (۱۸۸۰ھ) ص ۵۰۲

(تاریخ ندارد)

(۳) مورہ بریتانیا (۱۸۹۵ھ)

(۴) ریوح ص ۹۷۷ (۱۸۷۳ھ) ح ۲ ص ۱۰۹ (قرن ۱۶ م) ح ۱ ص ۳۶۴ الف -

(۸ نسخہ - یکی مورخ قرن ۱۶ م و سہ نسخہ مورخ قرن ۱۷ م)

(۵) نادلین ش ۳۴۸ (۱۸۴۲ھ) ش ۳۴۹ (۱۸۷۵ھ) ش ۳۵۰ (۱۸۷۸ھ) ش ۳۵۱ -

(۶) اکسپور - مؤسسہ ہند - نسخ خطی فارسی و عربی - ح ۲ ش ۲۱ (۱۸۹۴ھ)

(۷) ادیسرگ - کلکسیون حدیبی ص ۵ (۱۸۵۲ھ)

(۸) اتہ ش ۵۶۵ (۱۸۶۰ھ) ۶۵۷ - ۶۶۳

(۹) اندیا آفیس ش ۳۷۷۷ (قرن ۱۸ م)

(۱۰) اندیا آفس - دی بی - ص ۶۲۰

- (۱۱) بلو شہ ح ۲ ش ۱۱۲۹ (۹۶۷) وش ۱۱۳۰ (۹۷۴) ۴۱-۱۳۱ ح ۳ ش ۲۴۵۲
(قرن ۱۶م)
- (۱۲) مؤسسہ روزن ش ۳۱ (۹۷۱)
- (۱۳) برلن ش ۶۳۸ (۹۷۴) ۴۲-۶۳۹
- (۱۴) دارن ۳۲۰ (۹۷۵)
- (۱۵) قلو گج ش ۱۱۹۹ (۹۷۹) ۱۲۰۰ (۹۸۵)
- (۱۶) براون-فہرست فارسی ش ۱۱۲ (۹۸۴) ۱۱۳ (۹۷۹) ۱۱۴
- (۱۷) تکملہ ش ۲۹۲۵ (سخہ آحر = کینگ ش ۱۰۶)
- (۱۸) براون-کلکسیون ح ۸ ش ۸ = ہو تم شیندلر ۳۶ (۹۰۸ یا ۹۸۰)
- (۱۹) بوہار ۹۰ (۹۸۰)
- (۲۰) کرافتص ۱۲۵ ش ۳۱۲ (۹۸۲)
- (۲۱) ایوانو ۲۱۸ (۹۸۴)
- (۲۲) ایوانو-کرن ۴۹ و ۵۰
- (۲۳) کیپورتہلا (۹۹۹) (مجلہ اوریتل کالج لاہور ح ۴ مورخ اوت ۱۹۲۷ ص ۱۱)
- (۲۵) داشگاہ تاشکند ۶۹ (قرن ۱۶م)
- (۲۵) سپہ سالار ج ۲ ص ۷-۴۴۷۵ (سخہ-یکی مورخ قرن ۱۶م)
- (۲۶) لینڈزباننا ص ۱۳۲ ش ۸۳۸ (حدود ۱۶۰۰م) ش ۵۴ وش ۳۱۰ وش ۳۰۹
- (۲۷) رها تسکص ۱۳۰ وش ۱۵ (۱۰۳۳ھ با فہرست اسامی شعرا) ص ۵۹ ش ۴۵
وص ۱۰۳ ش ۵۹ (اشتاہا بہ عنوان محبوب العیوب)
- ۲۸- بانکی پور ج ۸ ش ۶۸۰ (۱۰۵۱) ش ۶۸۱
- (۲۹) علیگر-کلکسیون سخن اللہ ص ۶۱ ش ۳۲
- (۳۰) آصیہ ح ۱ ص ۳۱۸ ش ۳۶ وح ۳ ص ۱۶۲ ش ۱۱۹
- (۳۱) او مرش ۱
- (۳۲) دانشگاہ ممبئی ص ۲۷۴ (قدیم)

(۳۳) بخارا سمونوف ش ۴۸

(۳۴) چابی کوف ش ۱۰۵

(۳۵) لاهور - دانشگاه پنجاب - ۲ سحہ (رجوع شود به مجله اورینٹل کالج

ح ۳ ش ۱ مورخ نوامبر ۱۹۲۶ م ص ۷۴)

(۳۶) کتابخانه عمومی لنین گراد ح ۱۳ رجوع شود به

Melanges Asiatiques پیتر نورگ مورخ ۱۸۵۹ م ص ۷۲۸) موزه آسیائی

اقلا سه نسخه - رجوع شود به Melanges Asiatiques ج ۶ مورخ ۱۸۷۳ ص

۱۲۶ و ح ۷ مورخ ۱۸۷۶ ص ۴۰۲

(۳۷) مدراس ۴۴۰

(۳۸) مجلس ۳۲۷

(۳۹) بیشاور ۱۴۵۱

(۵۰) انجمن همایونی آسیائی - فارسی - ۱۶۳

(۴۱) رلمان - رودن ص ۱۳ ش ۶۱ و ۱۴۷ (یکی ار این نسخه ها بخط سلطان علی

مشهدی خط معروف معاصر دولت شاه میباشد)

چاپ

(۱) بمبئی ۱۸۸۲ م

(۲) لندن ولیدن ۱۹۰۶ م باهنام دکتر براون

(۳) اله آباد ۱۹۲۱ م (طبقات ۵-۱) (۴) تهران

ترجمه ترکی (خلاصه) نام سعینه الشعرا ترجمه ارفیم سلیمان آفندی -

برای سجد خطی رجوع شود به فلوگل ح ۲ ش ۱۲۵۸ چاپ استنبول ۱۲۰۹ هـ

قد کر قسمتهائی از این تذکره در شهرهای مختلف چاپ شده است

۳- لطایف نامه ترجمه فارسی «محال السعایس» میر نظام الدین علی شیر بوائی

(۱۹۰۶ م) که اصلا برناں ترکی بوده و سلطان محمد فحری بن امیری هروی آنرا

بفارسی ترجمه کرده و مجلس نهم راجع به شعرای معاصر را باصل کتاب افزوده است
 نسخ خطی لندزیانا ص ۱۲۲ ش ۶۵ (۹۳۹ هـ) ریوح ص ۳۶۵ ب (۹۶۵)
 چاپ مجله اورینتل کالج لاهور ج ۷ ش ۴ مورخ اوت ۱۹۳۶ و غیره تهران باهتمام
 استاد علی اصغر حکمت ۱۳۲۳ ش.

۴. ترجمه فارسی «مجالس النقایس» علی شیر نوائی از حکیم (شاه)
 محمد بن مبارک قرویبی در ۹۲۷-۹۲۹ هـ نام سلیم در استنبول - مترجم اصل کتاب
 را در هفت «بهشت» خلاصه کرده و دو دروضه را باصل کتاب افزوده است روضه
 اول درد کر شعرای متقدم و متأخر است که غالب مطالب آنرا از بهارستان حامی
 اقتباس نموده و روضه دوم در ذکر سلطان سلیم و شعرای دربار وی میباشد (نسخه
 خطی آن در کتابخانه استاد نفیسی موجود است) چاپ تهران ۱۳۲۳ ش باهتمام
 استاد علی اصغر حکمت.

نسخ خطی - اسعد ش ۳۸۷۷ کتابخانه استاد سعید نفیسی تهران.

۵. ترجمه فارسی «مجالس النقایس» علی شیر نوائی از شاه علی بن عبدالله
 در زمان سلطان دین محمد بن حتی بیگ که در عهد خان اوزبک (۹۹۱-۱۰۰۶ هـ)
 حاکم خراسان بود نسخه خطی ریو تکمله ش ۱۰۳ تا شرح حال الغ بیگ مجلس
 هفتم مورخ قرن ۲۱۷)

۶. تحفه سامی تألیف ابوالنصر سام میرزا بن شاه اسماعیل صفوی در حدود
 ۹۵۷ هـ در ذکر تمرباً ۶۶۴ شاعر قرن نهم تا اواسط قرن دهم در هفت «سینه»

(۱) حاجی خلیفه ج ۲ ص ۲۶۳ ش ۲۸۲۳

(۲) اشیرنگر ص ۱۲ ش ۲

(۳) یاسکی پور ج ۸ ش ۶۸۲ (۹۶۸) ۶۸۳ (۹۷۱ هـ)

(۴) ریو ح ۱ ص ۳۶۸ الف (ناقص - مورخ ۹۶۹ هـ) ص ۳۶۷ ب (اواخر قرن ۲۱۶)

(۵) ریو تکمله ش ۱۰۳ (۹۷۶ هـ)

(۶) فلوگل ج ۲ ش ۱۲۰۱ (۹۷۲ هـ)

- (۷) کرافت ص ۱۲۶ ش ۳۱۳ (۹۷۲هـ)
 (۸) لیدریانا ص ۲۱۵ ش ۳۱۷ (۹۷۷هـ)
 (۹) سپهسالار ح ۲ ص ۴۶۲ (حدود ۹۸۳هـ)
 (۱۰) قاهره ص ۵۰۱ (۹۹۷هـ)
 (۱۱) بلوشه ح ۲ ش ۱۴۴ (۱۰۰۱هـ) ۱۱۴۵ (اواخر قرن ۱۱هـ) (قرن ۱۲م)
 (۱۲) دانشگاه بمبئی ص ۴۱ ش ۲۵ (مهر مورخ ۱۰۰۷هـ دارد)
 (۱۳) او مرش ۲
 (۱۴) برلن ش ۶۴۳ و ۶۴۳ الف
 (۱۵) براون تکمله ۲۷۲
 (۱۶) بخارا سمونوف ش ۴۱
 (۱۷) اته ۶۶۵ (در حدود ۵۷۹ شاعر) ۶۶۶ (۴۷۴ شاعر)
 (۱۸) لیس گراد موره آسیائی (ناقص رجوع شود به :
 Melanges Asiatiques ج ۷ سن پیتزر نورگگ ۱۸۷۶ ص ۴۰۷
 (۱۹) لیدن ح ۳ ص ۱۹ ش ۹۳۳
 (۲۰) مدراس ۳۰۵

همچنین چند نسخه خطی در فهرست دانشگاه بمبئی ذکر شده است که یکی از آنها مورخ ۹۷۲هـ در یکی از کتابخانه‌های کابل موجود است و چندین نسخه خطی در استانبول موجود است (مثلاً رجوع شود به فاتح ش ۲-۴۲۴۱ و حکیم اوغلو علی پاشا ۷۱۸)

چاپ تهران ۱۳۱۴ ش باهتمام مرحوم وحیدر دستگردی و همچنین قسمتهای مختلف این کتاب در شهرهای مختلف چاپ شده است.

خلاصه ار آنندرام محلص- نسخه خطی اندیا آفیس دی پی ۷۱۸

۷ بعد کرا حباب تألیف سید بهاء الدین حسن نثاری بخاری سال ۱۰۰۵هـ مشتمل بر

دکتر ۲۶۵ شاعر از زمان میرعلی شیرنوائی تا ۱۰۰۵ هـ در یک مقاله و چهار باب
نسخ خطی (۱) مورد بریتانیا (۹۸۷ هـ رجوع شود به مجله سه‌ماهه مورد بریتانیا
ج ۴ ش ۴ مورخ ۱۹۳۰ ص ۱۱۲).

(۲) برلین ۶۴۵

(۳) ایوانو ۲۱۹ (ناقص قرن ۱۷م)

(۴) لنین‌گراد - موسسه شرقی آکادمی

برای فهرست اسامی شعرا رجوع شود به برلین ص ۶۰۵-۹

۸- تذکره ابوالبقا تألیف میر ابوالبقا تفرشی که مؤلف عرفات وی در ۱۰۰۰ هـ
در اصفهان و قزوین دیده بود (برای شرح حال وی رجوع شود به عرفات و ریاض الشعرا
و شمع ابجس ص ۸۱ و تذکره الشعرا غنی ص ۵)

۹- تذکره الشعراء تألیف نایب شاه رجوع شود به کشف الطنون ح ۱)

۱۰- ریاض الشعرا ریاض (۱۰۵۴ هـ) در ذکر شعرا تر کست که مؤلف

در رحب ۱۰۱۸ هـ بنام سلطان احمد اول عثمانی (۱۰۱۲-۱۰۲۶ هـ) تألیف کرد (فهرست
کتابخانه شخصی پروفیسور براون ص ۶)

۱۱- خیر البیان تألیف شاه حسین بن ملک عیث‌الدین محمود در ۱۰۱۷

۱۰۱۹ هـ بنام شاه عباس بررگ صفوی (۹۹۶-۱۰۳۸ هـ) در ذکر شعرا مقدم و

متأخر در دو فصل و یک خاتمه نسخ خطی ریو تکمله ش ۱۰۸ (۱۰۴۱ هـ) ۱۰۹
(ناقص - قرن ۱۸م)

۱۲- تذکره ناظم تبریزی تألیف خواجہ محمد صادق معروف به صادقا سریری

بسال ۱۰۳۰ هـ بنام شاه عباس بررگ صفوی (و ماده تاریخ تألیف آن «نظم گزیده»

(= ۱۰۳۰) اسب (نسخه ای از آن در دانشگاه علیگر موجود است)

۱۳- میخانه یا خرات یا میکنده تألیف حسن بن لطف‌الله تهرانی سال ۱۰۴۰ هـ بنام

حسن بیگ شاملو بیگلر بیگی خراسان (۱۰۲۷-۱۰۵۰ هـ) در چهار مقاله و ۲۸

حرف و فاتحه . نسخه خطی و فهرست اسامی شعرا ریو تکمله ش ۱۰۷

- ۱۴- قصص الخاقانی (تذکره و تاریخ) تألیف داود قلی بن ولی قلیشاه
تألیف ۱۰۷۳-۱۰۷۶هـ (نسخه خطی مجلس تهران ۵۲۶ و ۱۲۴۶)
- ۱۵- تذکره نصرآبادی تألیف محمد طاهر نصر آبادی در ۱۰۸۳هـ بنام شاه
سلیمان صفوی (۱۰۷۷-۱۱۰۶هـ) دردگر متجاوز از هزار شاعر
سخ خطی ۱) اشپرنگر ص ۸۸
۲) بلوشه ح ۲ ش ۱۱۴۸ (طاهر آ بخط مؤلف مورخ ۱۰۸۳هـ)
۳) ریو تکمله ش ۱۱۰ (۱۰۹۷هـ) ح ۱ ص ۳۶۸ ب (قرن ۱۸م)
۴) ناسکی پورح ۷ ش ۶۸۷ (۱۱۰۵هـ)
۵) لندریانا ص ۱۹۶ ش ۳۱۵ (در حدود ۱۷۰۰م)
۶) برلن ۶۴۸ (۱۱۱۴هـ)
۷- ادسرگ ۸۸ (۱۱۱۸هـ)
۸) نادلین ۳۷۲ (۱۱۳۲هـ)
۹) اندیا آفس دی پی ۵۸۷ (۱۲۴۴هـ)
۱۰) اته ۶۶۹
۱۱) ایوانو ۲۲۰ (۱۸۷۰م)
چاپ تهران ۱۳۱۶۷ش
- ۱۶- تذکره الشعراء سبجان قلیخان تألیف قاصی محمد بدیع بن محمد شریف
سمرقندی در زمان سبجان قلیخان سلطان استرخابی بخارا (۱۰۹۱-۱۱۱۴هـ)
دردگر شعرا و فضلالی زمان وی- برای سحر رجوع شود به بخارا سمو یوف ش ۵۰
- ۱۷- تذکره الشعراء- اسم مؤلف ندارد- در قرن ۱۱هـ تألیف شده است و بامولانا
جامی (تتمه عربیات) شروع شده با « حسروی قائمی » تمام میشود و تنها حروف
« ا ب ت ح خ د ر ز » را دارد (نسخه کتابخانه ملک تهران ۲۸۴۱)
- ۱۸- دلیل بر تذکره نصرآبادی اسم مؤلف ندارد اما در حدود ۱۱۲۴هـ تألیف
شده است (چون این سال را در دلیل شرح حال عرفی سال جاری نوشته است)

در ذکر ۱۴۱ شاعر از جمله ۱۶ شاعر کوه کیلویه (نسخه ۰ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۳۳۶۲ - در حاشیه تذکره بصر آبادی ص ۱ تا ۱۵ شعرای دیگر و ص ۸۶ تا ۸۷ شعرای کوه کیلویه) .

۱۹- تذکره والده اصفهانی تألیف میرزا کاظم والده اصفهانی که طاهرآقا تمام مانده است و هیچ مقدمه یا خاتمه ندارد در ذکر ۴۷ شاعر متقدم و متأخر است (نسخه ۰ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۲۹۰۴)

۲۰- تذکره همیشه بهار تألیف ابوالقاسم حیدر در اواسط دوره صفوی

نسخه خطی دانشکده ادبیات ش ۹۸ ب مورخ قرن ۱۱ هـ . برای فهرست اسامی شعرا رجوع شود به محله دانشکده ادبیات ش ۱ سال ۸ ص ۱۰۸ - ۱۲۰

۲۱- آتشکده تألیف حاجی لطف علی بیگ آذر بیگدلی شاملو اصفهانی (۱۱۹۵ هـ) در ۱۱۷۴ هـ در ذکر شعرای متقدم و متأخر در دو مجلد «

نسخ خطی

۱) اشپزنگر ۳۲

۲) بلوشه ح ۴ ش ۲۴۵۳ (اصفهان ۱۱۸۰ هـ) ح ۲ س ۱۱۵۳ (۱۲۱۳ هـ)

۱۱۵۴ (۱۲۱۷ هـ) ۱۱۵۵ (۱۲۳۱ هـ) ۱۱۵۶ (۱۲۳۴ هـ - قسمتی بحظ مؤلف)

۳) اته ۶۹۳ (۱۱۹۶ هـ) ۶۹۴ (۱۲۱۵ هـ) محتملاً بحظ پسر مؤلف .

۴) لندریانا ص ۱۸۲ ش ۹۱۸ (۱۲۰۲ هـ) س ۵۶ (۱۲۱۵ هـ)

۵) سپهسالار ح ۲ ص ۶ - ۴۵۲ (چهار نسخه یکی مورخ ۱۲۰۷ هـ)

۶) ریوح ص ۳۷۵ ب (ناقص - ۱۲۱۴ هـ) تکمله ۱۱۱۴ (۱۲۳۴ هـ) ح ۱

ص ۳۷۵ الف (۱۲۳۸ هـ)

۷) ا کسفورد موسسه هندسخ خطی وینیلد ش ۶ (۱۲۱۹ هـ)

۸) نادلین نسخ فارسی ۸۰ (۱۸۲۰ هـ)

۹) بادلین ۳۸۴ (۱۲۲۷ هـ) ۳۸۵ (۱۲۲۸ هـ) ۳۸۶

۱۰) برلن ۶۵۸ (۱۱۲۲هـ) ۶۵۹ (۱۲۳۵) ۶۶۰

۱۱) رها تسك ص ۶۸ ش ۳ (۱۲۲۴هـ)

۱۲) بریلوی - رها تسك ص ۱۳ (۱۲۲۶هـ)

۱۳) مجلس ۳۲۲ (۱۲۲۵هـ)

۱۴) براون تکمله ش ۱ (۱۲۷۶هـ)

۱۵) اسعد ۹-۲۵۰۷

۱۶) آصفیه ح ۱ ص ۱۶ ش ۴

۱۷) کتابخانه عمومی لنین گراد (۱۲ سعه)

۱۸) دانشگاه لنین گراد ۱۰۲۷ و ۱۱۸۳ و ۱۲۳۰

۱۹) مشهد ح ۳ ص ۱۵۷ (ناقص الآخر)

چاپ کلکته ۱۲۴۹هـ - بمبئی ۱۲۷۷هـ فهرست اسامی شعرا بادلیں ستونهای

۲۶۲-۹۳

ترجمه به ترکی - اسانسول ۱۲۵۹هـ

خلاصه تذکره اسحاق اسحق بیگ عدری بیگدلی شاملو برادر کوحک

لطعلی بیگ آدرمتوفی در ۱۱۸۷هـ برای نسخه آن رجوع شود به کتابخانه سپهسالار

تهران ح ۲ ص ۲۲-۴۶۹

۲۲- زینة المدايح تألیف محمد صادق وقایع نگار متخلص به همامروزی

جلد اول در ۱۲۱۸هـ و جلد دوم در ۱۱۲۳هـ مشتمل بر شعرائی که در هفت سال اول

سلطنت فتحعلیشاه قاجار بمدح وی اشعاری سروده اند سح حطی به ریو تکمله

۱۱۸ و ۱۱۹ (ح ۲) و مجلس ۳۹۷ و ۳۹۸ (۱۲۲۳هـ) فهرست اسامی شعرا ریو تکمله

۱۱۸-۹

۲۳- تذکره ناقي یا مدايح الاميميه (یا مدايح الحسينيه) تألیف عبدالناقي

اصهبانی سال ۱۲۲۲هـ نام امین الدوله حاجی محمد حسین خان در زمان

فتحعلیشاه قاجار در دو باب و هر باب دو فصل دارد (نسخه . کتابخانه مرکزی

دانشگاه بهران ۲۹۶۹

۲۴- تذکره اختر (احسن آرا) تألیف احمد بیگ گرجی منحلص به اختر

سال ۱۲۲۷ هـ در ذکر شعرای معاصر مؤلف بترقیب العبا نسخ خطی برلن ۶۶۴ و کتابخانه آقایان همایون فرخ و فخرالدین نصیری امینی تهران . فهرست اسامی شعرا . برلن ص ۷-۶۶۵)

۲۵- انجمن خاقان تألیف محمد فاضل خان راوی نایندری گروسی

(۱۲۵۲ م هـ) سال ۱۲۴۳ هـ در ذکر شعرای زمان فتحعلیشاه در چهار انجمن و یک حاتمه

نسخ خطی (۱) ریو تکمله ۱۲۰ (۱۲۳۴ هـ) ۲ سپه سالار ح ۲ ص ۶۱ (۱۲۳۶ هـ)

(۳) اسعد ۲۰۷۵

(۴) کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور (رجوع سود به مجله اورینتل کالج ح ۳

ش ۱ مورخ ۱۹۲۶ م ص ۷۷) (۵) مجلس ۳۲۴

برای فهرست اسامی شعر ارجوع شود به ریو تکمله ص ۸۶ و مجلس ح ۲ ش ۸۹۲

۲۶- تذکره السلسله تألیف صابر ابوالقاسم بن میرزا محمد ابراهیم مدرس-

تذکره سلسله مدرسیه برد در دو سلسله و یک رشته .

نسخه خطی: دانشکده ادبیات ش ۸۴ (بحظ مؤلف ناقص الآخر) - برای

فهرست اسامی ۱۸ شاعر اول رجوع شود به مجله دانشکده ادبیات ش ۱ سال ۸

ص ۹۴-۹۵

۲۷- تذکره قدسیه تألیف محمد ابراهیم مدایح نگار در ذکر شعرای

معاصر در چهار رکن با تصویر سیاه قلم هر شاعر اثر ابو تراب عقاری چاپ بهران

۱- قبل از این احمد بیگ گرجی منحلص به اختر کتابی نام « جهان آرا » در ذکر

شعرا معاصر خود تألیف نموده بود اما قبل از تمام آن فوت کرد و بعد از وی برادرش

به تکمیل آن پرداخت اما باز ناتمام ماند تا آنکه فتحعلی شاه فاضل خان گروسی را مامود

تکمیل آن تذکره کرد و او انجمن خاقان را تألیف کرد . رجوع شود به الذریعه ح ۴

ص ۲۹ .

۲۸- تذکره انجمن ناصری تألیف محمد ابراهیم مدایح نگار چاپ تهران-

۱۳۱۰

۲۹- گلشن محمود تألیف محمود میرزا بن فتحعلیشاه قاجار سال ۱۲۳۶ هـ یامر-

پندش که درد کر ۴۸ تن از پسران فتحعلیشاه مییاسد.

نسخه خطی (۱) ریو تکمله ۱۲۱ (۱۲۳۹ هـ) (۲) اصعد ۲۸۷۶

فهرست اسامی شعرا: ریو تکمله ص ۸۷

۳۰- تذکره دلگشا تألیف علی اکبر سمل شیرازی (م ۱۲۶۳ هـ) سال

۱۲۳۷ هـ درد کر شعرای زمان فتحعلیشاه یامر حسین میرزا دریک گلزار و دو بوستان

ویک حانیه که حانیه در شرح حال مؤلف است

نسخ خطی براون کلکسیون ح ۱۸ = شیدلر ۳۷ و برلن ۶۶۷ (۱۲۵۷ هـ)

و مرگری یمران ۲۹۹۹ و نسخه اصلی در ملک تهران س ۳۸۴ فهرست اسامی شعرا .

برلن ص ۲۳-۶۶۹

۳۱- تذکره ثمر نائینی تألیف سید حسن نصر نائینی در ذکر چهل نفر

از شعرای نیمه اول قرن ۱۳ هـ که بمدح محمد حسین نظام الدوله اسمعانی

(م ۱۲۳۸ هـ) اسعاری سروده اند (نسخه کتابخانه مجلس تهران ح ۳ ش ۸۹۸ -

باقص الاوزار.)

۳۲- ندیع الافکار تألیف سید عبدالرحیم منصف الموسوی در ۱۲۳۶ -

۱۲۳۹ هـ یامر محمد کاظم میرزا بن محمد علی میرزا بن فتحعلیشاه در ذکر شعرای

متقدم و متأخر در شش قسم قصیده و غزل و مثنوی و معطعات و رباعی و ترجیع بد

ترتیب الفبا - تنها اسامی شاعران گان در اول کتاب آمده است

نسخه خطی: ریو تکمله ۳۷۸

۳۳- زبدة المعاصرین تألیف میر حسین الحسینی سال ۱۲۴۰ هـ در شیراز

برای میر کرم علیخان و میر مراد علیخان تالپور حاکم سند که مؤلف مدتی در دربار آنان بود در ذکر شعرای معاصر است و غالباً اشعار شعرا را بدون شرح حال دارد **نسخ خطی** . دانشگاه لاهور و کتابخانه شخصی پیر حسام الدین راشدی در کراچی

۳۴ - سفینه‌المحمود تألیف محمود میرزا سال ۱۲۴۰ هـ ۱ نامر فتحعلی شاه. نسخ خطی ریو تکمله ش ۱۲۲ و مر کری تهران ۳۶۳۲ و اسعد ۳۸۷۴

۳۵ - نگارستان دارا تألیف عبدالرزاق بیگ دنبلی متعلق به مفتون (۱۲۴۳ هـ) سال ۱۲۴۱ هـ در ذکر فتحعلی شاه و شاهزادگان و امراء و فضلا و شعرای رمان وی. نسخ خطی ریو تکمله ۱۲۳

فهرست اسامی شعرای نگارخانه‌های اول تا سوم : ریو ص ۸۸ - ۸۹

۳۶ - تذکره الشعر والشعرا تألیف مفتون فوق (مقدمه دیوان فرصت چاپ ۱۳۳۳ هـ والدریعه ح ۴)

۳۷ - نقل مجالس (یا مجلس) تألیف محمود میرزا سال ۱۲۴۲ هـ در پهاوند در ذکر شاعرهای متقدم و متأخر - نسخه خطی آن سابقاً در کتابخانه شخصی و امری بود

۳۸ - تذکره السلاطین یا بزم خاقان تألیف سیف الدوله سلطان محمد بن فتحعلی شاه قاجار سال ۱۲۴۵ هـ در اصفهان و در ۱۲۵۰ هـ دوباره در آن نظر کرد در ذکر فتحعلی شاه و شعرای عصر او در یک مقدمه (متضمن ایس - العشاق و امی) و سه باب نسخ خطی سپه سالار ح ۲ ص ۴۷۷ و مجلس ح ۲ ص ۴۷۸

۳۹ - معانی الباقریه . تألیف سید محمد علی بن سید محمد طباطبائی رواروی سال

۱ - در نسخه‌ای اسم این تذکره مجمع محمود و سال تألیف ۱۲۳۵ هـ آمده است (استوی ح ۱ ص ۸۸۸) .

۲ - نسخه مجلس ش ۸۹۴ یک برم مشتمل بر بیست مجلس (ایس العشاق و امی) و پنج ایچس دارد .

۱۲۴۵ هـ در ذکر ۵۲ شاعری که بمدح سید محمد باقر الموسوی الحسینی اشعاری سروده‌اند . نسخه خطی آن در کتاب رامپور هند موجود است .

۴۰- تذکره محمد شاهی تألیف بهمن میرزا (محدود ۱۸۸۳م) بن نایب السلطنه

عباس میرزا بسال ۱۲۴۹ هـ^۱ در سه « رشته » ترتیب در ذکر ۱۵۰ شاعر متقدم و متأخر تا پایان قرن ۱۲ هـ و فتحعلی شاه و ۱۲ شاهراده قاجار و ۵۷ شاعر معاصر مؤلف ترتیب الفبا .

نسخ خطی : ریو تکمله ۱۲۴ (۱۲۵۷ هـ) و مجلس ج ۲ ش ۹۰۲ و ۹۰۳

و دانشکده ادبیات تهران ش ۱۰ - ب - برای فهرست اسامی شعرا رشته‌های ۲ و ۳ رجوع شود به ریو تکمله ص ۹۰ - ۹۱ و مجله دانشکده ادبیات ش ۱ سال ۸ ص ۹۸ - ۱۰۰ .

۴۱- تذکره درویش نوا تألیف درویش حسین نوا کاشانی در حدود ۱۲۵۳ هـ

در ذکر شعرای متقدم و متأخر با نقل اشعار مفصل از آنان

نسخ خطی . ریو تکمله ۱۱۵ (تنها سلسله ۱ طبقه اول مورخ ۱۲۵۳ هـ)

ویراون کلکسیون ۷ ش ۶۸

۴۲- مصطبه خراب تألیف احمد قاجار الشپیری به هلاکومتخلص به خراب

بسال ۱۲۵۳ هـ در ذکر شرای هند و ایران و ترکیه معاصر فتحعلی شاه قاجار که بهارسی و ترکی شعر میسروده‌اند . نسخه : بلوشه ح ۲ ش ۱۱۶۰ (۱۲۷۱ هـ)

۴۳- مدایح المعتمدیه تألیف محمد علی بهار بن آقا ابوطالب مذهب

اصهبانی در حدود ۱۲۵۸ هـ در ذکر ۸۷ شاعر (که آحرشان خود مؤلف است) که بمدح معتمدالدوله منوچهرخان گجری تعلیمی^۲ اشعاری سروده‌اند با شرح حال

۱- مجلس ص ۱۶۳ - ۱۶۲

۲- معتمدالدوله محشی بود که در حمله فتحعلی شاه بر گرجستان در ۱۲۱۹ هـ اسیر

شده و بالاخره در ۱۲۵۸ هـ حاکم اصفهان و لرستان و عربستان شد (استوری ۱ حاشیه ص ۹۰۲)

بسیار مختصر و بشر سیار مصنوع آقا علی رشتی معتمدالدوله را بناین کتاب
افزوده است .

نسخ خطی : ریوتکمله ۱۲۷ و ۱۲۸ و مجلس ح ۲ ش ۱۱۹۲ و دانشکده
ادبیات تهران ۹ ب (دیباچه ندارد) برای فهرست اسامی ۹۹ شاعر رجوع شود به
مجله دانشکده ادبیات ش ۱ سال ۸ ص ۱۰۰ - ۱۰۴ و برای فهرست اسامی شعرا
(۱۹ + ۸۷) رجوع شود به ریوتکمله ص ۵ - ۹۳

۴۴ - تذکره **یخچالیه** تألیف محمد علی بن ابوطالب متخلص به بهار (مؤلف
مدایح معتمدیه) در عصر محمد شاه قاجار (۱۲۵۰ - ۱۲۶۴ هـ) در نحو شعرای
معاصر مؤلف - چاپ تهران ۱۲۹۰ تصحیح و مقدمه محمد حسین فروغ ادیب .
۴۵ - تذکره **منصف** تألیف سید عبدالرحیم مارندرابی متخلص به منصف
در ذکر شعرای رمان فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۲ - ۱۲۶۰ هـ) - (رجوع شود به
مجمع الصحاح ح ۲ ص ۳۱۶ در دیل نام صادق بیگدلی)

۴۶ - تذکره **میکنده یا آشیانه میکنده** تألیف میرا محمد علی بر محمد
باقر الحسینی الحسینی یردی متخلص به وامق سال ۱۲۶۲ هـ (رجوع شود به آئینه
دانشوران و آتشکده یردان والدریعه ح ۴ ص ۵۰) .

۴۷ - **حدیقه امان‌اللهی** تألیف میرا عبدالله رونق بن محمد آقا کردستانی
پسال ۱۲۶۵ هـ در ذکر شعرای سندح بنام امان اله خان که در ۱۲۶۲ هـ از طرف
محمد شاه قاجار والی کردستان شد و مولف منشی ناشی وی بود
نسخه خطی ریوتکمله ۲۹ (۱۲۶۶ هـ)

۴۸ - **تذکره الشباب** تألیف محمد مهدی بن محمد ناقر اصفهانی مخلص به
فروغ‌الدین در اواخر ۱۲۶۵ هـ که بنام ناصرالدین شاه عنوان کرده است واحوال
و آثار خود را تا ۴۰ سالگی آورده و در ضمن ذکر بعضی شعرای معاصر و اشعار
منتخب آنان را نقل کرده و به بعضی وقایع سیاسی معاصر اشاره کرده است

سخنه : ملك تهران ۲۶۶۳ بحط عبدالعلي بسر مؤلف

۴۹ - گنج شایگان تألیف میرزا طاهر مشی متخلص به شعری اصفهانی ملقب به دیباچه نگار که مانند حرین از اولاد شیخ زاهد گیلانی بود و بسال ۱۲۷۲ هـ این تذکره را که ماده تاریخ تألیف آن « آگنده شد بدرج گهر گنج شایگان » در ذکر ۴۱ یا ۴۲ شاعری که بمدح صدر اعظم میرزا آقاخان اسعاری سروده‌اند در دو «درج» و «یک» «سلك» تألیف کرده است .

نسخه خطی مجلس ۴۲۸ - چاپ تهران ۱۲۷۲ هـ

۵۰ - تذکره صاحبقران یا نوستان خیال تألیف میر محمد تقی حسینی

بسال ۱۲۷۹ هـ

۵۱ - تذکره رشحات تألیف شهاب اصفهانی (از مآخذ مجمع‌الصفحا)

۵۲ - مجمع‌الصفحا تألیف رضاقلی هدایت سال ۱۲۸۴ هـ در ذکر ۷۰۰

من از سلاطین و شاهزادگان و امراء و سعراى معروف متوسط و متأخر فارسی

نسخ خطی ری و تکمله ۱۲۵ - چاپ تهران ۱۲۹۵ هـ باهتمام آقای مظاهر

مصفا ۱۳۴۰ ش .

۵۳ - تذکره و دیوان بسمل تألیف حاج علی‌اکبر نواب متخلص به بسمل

شیرازی مؤلف تذکره دلگشا سال ۱۲۸۵ هـ در ذکر عمارات دولتی و ارگ و صدور

و وزراء و شاهزادگان و سعرا علمای معاصر مؤلف و در آخر دیوان خود ضمیمه

کرده است سخنه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۳۶۷۴

۵۴ - تذکره کاظم - اسم مؤلف ندارد - مؤلف معاصر رضاقلی هدایت

بوده (ص ۱۹۹ این تذکره) و این کتاب را سال ۱۲۸۶-۷ هـ تألیف کرده است

(ص ۱۱۹ و ص ۱۹۹ و ۲۶۰) و این کتاب مستمل است بر ذکر غریب ۳۶ تن

۱ - مؤلف « بیان محمود » می‌نویسد : کاظم اصلش 'رقصه نویسرگان است و مقوم -

سعدوران» شاهزادۀ همین کاظم است